

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم ، تحقیقات و فن آوری

دانشگاه پیام نور مرکز تهران

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد مدیریت دولتی با گرایش تحول سازمانی

عنوان :

بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با افزایش خلاقیت در کارکنان سازمانهای دولتی و

خصوصی استان آذربایجان شرقی

دانشجو : مریم کاظمی نرین

استاد راهنما : آقای دکتر علی اکبر احمدی

استاد مشاور : آقای دکتر رسولی

شهریور ماه ۱۳۹۱

تقدیم بہ:

پدرم بہ استواری کوه ،

مادرم بہ زلالی چشمہ ،

ہمسرم بہ صمیمیت باران ،

دخترم بہ طراوت شبنم .

پاسکزاری

پاس بی کران پروردگار یکتا را که هستی مان بخشید و به طریق علم و دانش رهنمونان شد و به هم نشینی رهروان علم و دانش مفتخرمان نمود و نوشته چینی از علم و معرفت را روزمان ساخت.

از زجات بی دریغ استاد راهما دکتر احمدی و استاد مشاور دکتر رسولی که در جمع آوری این مجموعه ایجاب را یاری نموده اند پاسکزاری نموده و از خداوند متان برای این عزیزان توفیق روز افزون مسئلت می نمایم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	فصل اول : طرح تحقیق
۳	۱-۲- مقدمه
۴	۱-۲- بیان مسئله
۶	۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق
۸	۱-۴- مدل تحلیلی تحقیق
۹	۱-۵- اهداف تحقیق
۹	۱-۵-۱- هدف کلی
۹	۱-۵-۲- اهداف جزئی
۹	۱-۶- فرضیه ها
۹	۱-۶-۱- فرضیه اصلی
۹	۱-۶-۲- فرضیه های فرعی
۹	۱-۷- تعریف مفهومی و عملیاتی متغیر ها
۱۰	۱-۸- تعریف عملیاتی متغیر ها
۱۱	۱-۹- روش تحقیق
۱۱	۱-۱۰- جامعه آماری
۱۱	۱-۱۱- نمونه آماری و تعیین حجم نمونه
۱۱	۱-۱۲- ابزار گرد آوری اطلاعات
۱۱	۱-۱۳- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۱۲	فصل دوم : ادبیات و پیشینه تحقیق
۱۳	۱-۱- مقدمه
۱۳	۲-۲- مبانی نظری تحقیق
۱۳	۲-۲-۱- بخش اول : سرمایه اجتماعی
۱۴	۲-۲-۱-۱- مفهوم سرمایه اجتماعی
۱۷	۲-۲-۱-۲- اهمیت سرمایه اجتماعی
۲۰	۲-۲-۱-۳- ابعاد سرمایه اجتماعی
۲۴	۲-۲-۱-۴- دیدگاه صاحب نظران سرمایه اجتماعی

۲۴	..... دیدگاه بورديو ۲-۲-۱-۴-۱
۲۵	..... دیدگاه کلمن ۲-۲-۱-۴-۲
۲۷	..... دیدگاه پوتنام ۲-۲-۱-۴-۳
۳۲	..... نظريه های ارائه شده در خصوص سرمايه اجتماعي ۲-۲-۱-۵
۳۲	..... پير بورديو ۲-۲-۱-۵-۱
۳۴	..... فرانسيس فوكوياما ۲-۲-۱-۵-۲
۳۵	..... مايكل ولکاک و ديپا نارايان ۲-۲-۱-۵-۳
۳۷	..... اثرات منفي سرمايه اجتماعي ۲-۲-۱-۶
۳۸	..... عوامل تعيين کننده سرمايه اجتماعي ۲-۲-۱-۷
۴۲	..... کارکردهای بالقوه سرمايه اجتماعي ۲-۲-۱-۸
۴۴	..... اجزای سرمايه اجتماعي ۲-۲-۱-۹
۵۸	..... مقایسه سرمايه اجتماعي با سرمايه فیزیکی و انسانی ۲-۲-۱-۱۰
۵۹	..... سرمايه انسانی در برابر سرمايه اجتماعي ۲-۲-۱-۱۱
۶۰	..... جنبه منفعت عمومي سرمايه اجتماعي ۲-۲-۱-۱۲
۶۱	..... نحوه ایجاد ، حفظ و نابودی سرمايه اجتماعي ۲-۲-۱-۱۳
۶۷	..... سطوح سرمايه اجتماعي ۲-۲-۱-۱۴
۶۹	..... بخش دوم : خلاقیت ۲-۲-۲
۶۹	..... مفهوم خلاقیت ۲-۲-۲-۱
۷۰	..... تعاریف خلاقیت از دیدگاههای مختلف ۲-۲-۲-۲
۷۲	..... مفهوم نوآوری ۲-۲-۲-۳
۷۶	..... تعاریف نوآوری از دیدگاههای متفاوت ۲-۲-۲-۴
۷۷	..... تعاریف خلاقیت و نوآوری ۲-۲-۲-۵
۷۹	..... ضرورت و اهمیت خلاقیت ۲-۲-۲-۶
۸۰	..... نقش و اهمیت خلاقیت از جنبه کلی و عمومي ۲-۲-۲-۶-۱
۸۰	..... نقش و اهمیت خلاقیت از جنبه فردی ۲-۲-۲-۶-۲
۸۰	..... فرآیند خلاقیت ۲-۲-۲-۷
۸۲	..... مولفه های خلاقیت ۲-۲-۲-۸
۸۳	..... ویژگیهای افراد خلاق ۲-۲-۲-۹
۸۴	..... عوامل موثر بر خلاقیت ۲-۲-۲-۱۰
۸۴	..... عوامل فردی موثر بر خلاقیت ۲-۲-۲-۱۰-۱
۸۵	..... عوامل محیطی موثر بر خلاقیت ۲-۲-۲-۱۰-۲
۸۵	..... عوامل بازدارنده خلاقیت ۲-۲-۲-۱۱

۸۸	..... ۱۲-۲-۲-۲- نقش مدیر در پرورش توانایی خلاقیت و نوآوری در سازمان
۸۹	..... ۱۳-۲-۲-۲- تکنیک های توسعه خلاقیت
۸۹	..... ۱-۱۳-۲-۲- طوفان مغزی یا یورش فکری
۸۹	..... ۲-۱۳-۲-۲- تکنیک گروه اسمی
۹۰	..... ۳-۱۳-۲-۲- ارتباط اجباری
۹۰	..... ۴-۱۳-۲-۲- تکنیک دلفی
۹۱	..... ۳-۲-۲- بخش سوم: پیشینه تحقیق
۹۱	..... ۱-۲-۲-۳- تحقیقات خارجی
۱۰۰	..... ۲-۲-۳-۲- تحقیقات داخلی
۱۰۷	..... فصل سوم: روش شناسی تحقیق
۱۰۸	..... ۱-۳-۱- مقدمه
۱۰۸	..... ۲-۳-۲- روش تحقیق
۱۰۸	..... ۳-۳-۳- جامعه آماری
۱۰۸	..... ۴-۳-۳- نمونه آماری و تعیین حجم نمونه
۱۰۹	..... ۵-۳-۳- ابزار گرد آوری اطلاعات
۱۰۹	..... ۱-۳-۵-۱- پرسشنامه مربوط به سرمایه اجتماعی
۱۰۹	..... ۲-۳-۵-۲- پرسشنامه خلاقیت
۱۱۰	..... ۶-۳-۳- روایی و پایایی ابزار سنجش تحقیق
۱۱۰	..... ۱-۳-۶-۱- روایی ابزار جمع آوری اطلاعات
۱۱۰	..... ۲-۳-۶-۲- پایایی ابزار جمع آوری اطلاعات
۱۱۱	..... ۷-۳-۳- قلمرو تحقیق
۱۱۱	..... ۱-۳-۷-۱- قلمرو موضوعی تحقیق
۱۱۱	..... ۲-۳-۷-۲- قلمرو مکانی تحقیق
۱۱۱	..... ۳-۳-۷-۳- قلمرو زمانی تحقیق
۱۱۲	..... ۸-۳-۳- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۱۱۲	..... ۱-۳-۸-۱- بخش توصیفی
۱۱۲	..... ۲-۳-۸-۲- بخش استنباطی
۱۱۳	..... فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها
۱۱۴	..... ۱-۴-۱- مقدمه
۱۱۴	..... ۲-۴-۲- بخش توصیفی
۱۱۴	..... ۱-۴-۲-۱- تحلیل سوالات ۱ الی ۱۰ خلاقیت
۱۱۸	..... ۲-۴-۲-۲- تحلیل سوالات ۱۱ الی ۲۰ خلاقیت

۱۲۲	..... ۴-۲-۳- تحلیل سوالات ۲۱ الی ۳۰ خلاقیت
۱۲۶	..... ۴-۲-۴- تحلیل سوالات ۳۱ الی ۴۰ خلاقیت
۱۳۰	..... ۴-۲-۵- تحلیل سوالات ۴۱ الی ۵۰ خلاقیت
۱۳۴	..... ۴-۲-۶- سوالات مربوط به بعد انسجام
۱۳۹	..... ۴-۲-۷- سوالات مربوط به بعد اعتماد
۱۴۱	..... ۴-۲-۸- سوالات مربوط به بعد مشارکت
۱۴۴	..... ۴-۳- بخش استنباطی
۱۴۴	..... ۴-۳-۱- فرضیه شماره یک: بعد اعتماد سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان سازمانهای خصوصی و دولتی استان آذربایجان شرقی موثر است.
۱۴۵	..... ۴-۳-۲- فرضیه شماره دو: بعد انسجام سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان سازمانهای خصوصی و دولتی استان آذربایجان شرقی موثر است.
۱۴۶	..... ۴-۳-۳- فرضیه شماره سه: بعد مشارکت سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان سازمانهای خصوصی و دولتی استان آذربایجان شرقی موثر است.
۱۴۸	..... فصل پنجم: نتایج تحقیق
۱۴۹	..... ۵-۱- مقدمه
۱۴۹	..... ۵-۲- خلاصه نتایج توصیفی
۱۵۱	..... ۵-۳- نتایج استنباطی
۱۵۱	..... ۵-۴- پیشنهادها
۱۵۲	..... ۵-۵- پیشنهادهایی برای محققان آتی
۱۵۲	..... ۵-۶- موانع و محدودیتهای تحقیق
۱۵۳	..... منابع و مآخذ
۱۶۰	..... ضمائم

فهرست جداول

۳۸	جدول شماره ۲-۱- سطوح مختلف سرمایه اجتماعی .....
	جدول شماره ۲-۲- نظرات مردم کشورهای مختلف در خصوص سطح اجتماعی ۴۹
۶۸	جدول شماره ۲-۳- مدل سطوح سرمایه اجتماعی .....
۶۸	جدول شماره ۲-۴- عناصر سرمایه اجتماعی در نظر دانشمندان .....
۸۱	جدول شماره ۲-۵- مراحل مدل‌های فرایند خلاقیت .....
۸۷	جدول شماره ۲-۶- نیروهای بازدارنده و پیش برنده فردی (درونی) .....
۸۸	جدول شماره ۲-۷- نیروهای بازدارنده و پیش برنده پیرامونی (بیرونی) .....
۱۱۵	جدول شماره ۴-۱- اطلاعات توصیفی مربوط به سوالات ۱ الی ۱۰ خلاقیت .....
۱۱۹	جدول شماره ۴-۲- اطلاعات توصیفی مربوط به سوالات ۱۱ الی ۲۰ خلاقیت .....
۱۲۳	جدول شماره ۴-۳- اطلاعات توصیفی مربوط به سوالات ۲۱ الی ۳۰ خلاقیت .....
	جدول شماره ۴-۴- اطلاعات توصیفی مربوط به سوالات ۳۱ الی ۴۰ خلاقیت ۱۲۷
۱۳۱	جدول شماره ۴-۵- اطلاعات توصیفی مربوط به سوالات ۴۱ الی ۵۰ خلاقیت .....
۱۳۵	جدول شماره ۴-۶- اطلاعات توصیفی مربوط به سوالات انسجام .....
۱۳۹	جدول شماره ۴-۷- اطلاعات توصیفی سوالات مربوط به بعد اعتماد .....
۱۴۲	جدول شماره ۴-۸- اطلاعات توصیفی سوالات مربوط به بعد مشارکت .....
	جدول شماره ۴-۹- اطلاعات توصیفی آزمون همبستگی پیرسون مربوط به تاثیر بعد اعتماد سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجان شرقی .....
۱۴۵	.....
	جدول شماره ۴-۱۰- اطلاعات توصیفی آزمون همبستگی پیرسون مربوط به تاثیر بعد انسجام سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجان شرقی .....
۱۴۶	.....
	جدول شماره ۴-۱۱- اطلاعات توصیفی آزمون همبستگی پیرسون مربوط به تاثیر بعد مشارکت سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجان شرقی .....
۱۴۷	.....

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۷۵	نمودار شماره ۱-۲- نمودار نوآوری - مفاهیم سازمانی و اقتصادی .....
۷۶	نمودار شماره ۲-۲- نمودار منابع کاربردی نوآوری .....
۱۱۸	نمودار ۱-۴- نمودار مربوط به سوال من قادرم در بلند مدت با مسائل و مشکلات دست و پنجه نرم کنم...
	نمودار شماره ۲-۴- نمودار مربوط به سوال از نظر من کسی که برای خودش احترام قائل است نسبت به کسی که دیگران برای او احترام قائلند
۱۲۶	از اهمیت بیشتری برخوردار است .....
	نمودار شماره ۳-۴- نمودار مربوط به سوال برای رسیدن به اهدافی که تعیین نموده ام به آسانی دستاوردها و آسایش خورا فدا می کنم
۱۳۴	.....

چکیده

هدف کلی تحقیق حاضر بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی با میزان خلاقیت در میان کارکنان شرکت مخابرات استان آذربایجان شرقی، سازمان جهاد کشاورزی، اداره آموزش و پرورش استان آ.ش، بانک های ملی، شرکت خصوصی پارس آنلاین و شرکت فنی مهندسی سراج صنعت تبریز می باشد.

فرضیه ها: - بعد اعتماد سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجان شرقی موثر است. - بعد انسجام سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجان شرقی موثر است. - بعد مشارکت سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجان شرقی موثر است. تحقیق حاضر از نظر ماهیت و روش از نوع توصیفی - پیمایشی و همبستگی می باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه کارکنان رسمی و غیر رسمی سازمانهای آموزش و پرورش و شرکت مخابرات، شعبات بانک ملی سازمان جهاد کشاورزی و شرکتهای خصوصی پارس آنلاین و شرکت مهندسی سراج صنعت می باشد که بر اساس اطلاعات موجود تعداد آنان برابر با ۳۱۲۱۰ نفر می باشد. بر اساس فرمول تعیین حجم نمونه کوکران حجم نمونه آماری این پژوهش به تعداد ۳۸۴ نفر در نظر گرفته شد. برای انتخاب افراد مورد مطالعه از روش نمونه گیری طبقه ای نسبی استفاده شد بطوریکه نسبت کارکنان انتخاب شده از هر سازمان یا شرکت برابر با نسبت کارکنان آن سازمان در جامعه آماری می باشد. نتایج تحقیق نشان می دهد: - بعد اعتماد سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجان شرقی موثر است. - بعد انسجام سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجان شرقی موثر نیست. - بعد مشارکت سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجان شرقی موثر است.

فصل اول

طرح تحقیق

در دو دهه اخیر مفهوم سرمایه اجتماعی در زمینه‌ها و اشکال گوناگونش به عنوان یکی از کانونی‌ترین مفاهیم، ظهور و بروز یافته است، هر چند شور و شوق زیادی در بین صاحب‌نظران و پژوهشگران مشابه چارچوب مفهومی و ابزار تحلیلی ایجاد کرد. لیکن نگرش‌ها، دیدگاه‌ها و انتظارات گوناگونی را نیز دامن زده است. افزایش حجم قابل توجه پژوهش‌ها در این حوزه بیانگر اهمیت و جایگاه سرمایه اجتماعی در سپهرهای متفاوت اجتماعی است.

تعدادی از عناصر اصلی که می‌توان سرمایه اجتماعی را با آن مورد اندازه‌گیری قرار داد عبارتند از: آگاهی به امور عمومی، سیاسی، اجتماعی، وجود انگیزه در افراد جامعه که در پی کسب این دسته از آگاهی‌ها برآیند، اعتماد عمومی به یکدیگر، اعتماد به نهادهای مردمی و دولتی، مشارکت غیر رسمی همیارانه در فعالیت‌های داوطلبانه در تشکل‌های غیردولتی، خیریه‌ای، مذهبی، اتحادیه‌ها، انجمن‌های صنفی و علمی و... در مجموع می‌توان گفت که یکی از معیارهای اصلی در شناخت سرمایه اجتماعی شکل و شیوه روابط اجتماعی افراد با یکدیگر و نحوه همزیستی آنها در جامعه مورد مطالعه است. به این ترتیب سرمایه اجتماعی عبارت است از مجموع آن دسته از ارتباطات و شبکه‌های ارتباط اجتماعی که در جامعه موجودند و نیز میزان اعتماد و همکاری میان روابط موجود (صفرزاده، ۱۳۸۹: ۱۴۶).

از نظر رابرت پاتنام منظور از سرمایه اجتماعی، وجوه گوناگون سازمان‌های اجتماعی نظیر اعتماد، هنجار و شبکه‌ها ست که می‌توانند با ایجاد و تسهیل امکانات هماهنگ، کارایی جامعه را بهتر کنند.

- سرمایه اجتماعی را می‌توان حاصل پدیده‌های ذیل در یک سیستم اجتماعی دانست: اعتماد متقابل؛ تعامل اجتماعی متقابل؛ گروه‌های اجتماعی؛ احساس هویت جمعی و گروهی؛ احساس وجود تصویری مشترک از آینده؛ کار گروهی (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳: ۲۷۸).

از طرفی همه سازمان‌ها برای بقا نیازمند اندیشه‌های نو و نظرات بدیع و تازه‌اند. افکار و نظرات جدید همچون روحی در کالبد سازمان دمیده میشوند و آن را از نیستی و فنا نجات می‌دهند. برای آن که بتوانیم در دنیای متلاطم و متغیر امروز به حیات ادامه دهیم باید به نوآوری و خلاقیت روی آوریم و ضمن شناخت تغییرات و تحولات محیط برای

رویارویی با آنها پاسخ‌های جدید و تازه تدارک ببینیم و همراه تأثیر پذیری از این تحولات به آنها اثر بگذاریم و بدان ما شکل دلخواه دهیم (الوانی، ۱۳۸۸: ۲۲۹).

در همین راستا با توجه به اهمیت دو موضوع سرمایه اجتماعی و خلاقیت کارکنان در این پژوهش به دنبال بررسی وضعیت و ارتباط موجود بین این دو متغیر می‌باشیم با امید به آنکه نتایج حاصل شده مورد استفاده مدیران ارشد سازمانهای مورد مطالعه قرار گیرد.

۱-۲- بیان مسأله

سرمایه اجتماعی اگر چه مفهومی نوین و نو پا در عرصه مطالعات اجتماعی است اما این مفهوم ریشه در روابط نوع بشر دارد. امروزه این امر مسلم است که رسیدن به توسعه، جامعه مدنی، معیارهای جهان شمول و بستر مناسب برای زیست اجتماعی به وجود سرمایه اجتماعی بستگی زیادی دارد. سرمایه اجتماعی از طریق جریان‌های اطلاع‌رسانی مثل آموزش مربوط به مشاغل، تبادل عقاید، تبادل اطلاعات هنجارهای مربوط به معاملات در شبکه‌های اجتماعی، مشارکتهای مردمی، گروههای خود یاری، روحیه جمع‌گرایی در برابر فرد گرایی و نوع دوستی شکل می‌گیرد. سرمایه اجتماعی در بین گروه‌های دوستی، همسایگان، هم‌مسلمانان، هم‌مدرسه‌ای‌ها، اعضای کلوپ‌های ورزشی و ... قابل مشاهده است. در کل می‌توان سرمایه اجتماعی را زیربنا و زمینه ساز اصلی فرایند مدرنیزاسیون دانست (ساروخانی، ۱۳۸۸).

نظریه پردازان با توجه به اهمیتی که به سرمایه اجتماعی می‌دهند مطالعات متعددی بر روی سرمایه اجتماعی انجام داده‌اند و تعاریف مختلفی در زمینه سرمایه اجتماعی ابراز کرده‌اند که ذیلاً به اختصار به بعضی از آنها اشاره می‌شود. هامپشیر و ماتهیجس معتقدند سرمایه اجتماعی یک مفهوم مساله ساز و جدال برانگیزی است و اتفاق نظری و مورد معنا و چگونگی اندازه‌گیری آن وجود ندارد (ماتهیجس، ۲۰۱۰).

لاکن، گودته و هیپ معتقدند سرمایه اجتماعی واژه‌ای برای بیان منابع و روش‌های اجرایی تحلیل‌های اجتماعی است (لاکن و همکاران، ۲۰۰۸).

کاواچی معتقد است سرمایه اجتماعی بر دو بعد فرایندها و نتایج پیوستی به اجتماع و منابع دست یابی به شبکه های اجتماعی متمرکز است (کاواچی^۳، ۲۰۰۶).

بثودون و همکارانش معتقدند تعاریف مفهومی سرمایه اجتماعی موجب شکل گیری سطوح سه گانه فردی، اکولوژیکی و چند گانه می شود. در سطح فردی باردیو سرمایه اجتماعی را شبکه ای از روابط متقابل سازمان یافته و با دوام می داند (بثودون و همکاران، ۲۰۱۰^۴).

ناردون و همکارانش معتقدند اعتماد مکانیزمی جهت تبدیل موقعیت عدم اطمینان به شبه اطمینان است (پوتنام، ۲۰۰۱^۵)

رابرت پوتنام در آثار مختلف «کم و بیش» سرمایه اجتماعی را به عنوان شبکه های اجتماعی، هنجارهای ارتباط متقابل، اعتماد و قابلیت اعتماد ناشی از آن تعریف کرده است. رابرت پوتنام سرمایه اجتماعی را به عنوان شبکه های اجتماعی، هنجارهای ارتباط متقابل، اعتماد و قابلیت اعتماد ناشی از آن تعریف کرده است در واقع او در تعاریف خود به روابط میان افراد و منابع اجتماعی که چنین ارتباطاتی ایجاد می کنند توجه دارد (همان منبع).

بانک جهانی، سرمایه اجتماعی را به عنوان هنجارها و روابط اجتماعی که در ساختارهای اجتماعی ریشه دارد و افراد را به عملکرد هماهنگ و دستیابی مطلوب به اهداف قادر می سازد، تعریف می کند (حسن پور و نیاکان، ۱۳۸۶).

سرمایه اجتماعی مجموعه ای از منابع و ذخایر ارزشمندی است که به صورت بالقوه در روابط اجتماعی گروههای نخستین، ثانوی و در سازمان اجتماعی جامعه وجود دارد. برخی از این ذخایر که گاه از آنها به عنوان ارزشهای اجتماعی نیز یاد می شود عبارتند از: صداقت، سلامت نفس، همدردی، اعتماد، همبستگی و فداکاری. سرمایه اجتماعی از طریق این منابع کار افراد را در سطوح مختلف خرد، میانی و کلان جامعه آسان، سریع، کم هزینه و مطمئن می سازد و بدین وسیله آنان را در رسیدن به اهداف مشترک اجتماعی کمک می کند (صفرزاده، ۱۳۸۹).

از طرفی در یک سازمان که از نظر وضعیت سرمایه اجتماعی در سطح بالایی قرار دارد باید خلاقیت و نوآوری از ارزش بسیار بالایی برخوردار باشد و تعامل سرمایه اجتماعی و خلاقیت کارکنان مورد توجه مدیران قرار گیرد ولی به نظر می رسد که این مقوله کمتر مورد توجه محققان و اندیشمندان و مدیران سازمانهای دولتی مورد توجه قرار گرفته است بنابراین تحقیق حاضر در صدد پاسخگویی به این مسئله است که وضعیت سرمایه اجتماعی در سازمانهای دولتی و شرکتهای خصوصی در چه حدی است و بین وضع موجود سرمایه اجتماعی با خلاقیت آنان چه رابطه ای وجود دارد صد البته توجه و بررسی یاد شده می تواند اثر بخشی سرمایه اجتماعی را بر روی خلاقیت کارکنان زیر ذره بین برده و زمینه های توسعه خلاقیت را در بین کارکنان از گذرگاه توجه به سرمایه اجتماعی ایحاد نماید و هر گونه بی توجهی به سرمایه اجتماعی و خلاقیت کارکنان موجبات فنا و نیستی افکار و ایده های جدید می شود که جهت بقا و پیشرفت و حتی حفظ وضع موجود، تداوم جریان نوگرایی و نوآوری در سازمانها از ضروریات می باشد .

۳-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق:

استفاده از اصطلاح سرمایه اجتماعی به سال ۱۹۱۶ میلادی بر می گردد . زمانی که این مفهوم برای اولین بار توسط هنینف^۶ که یک اصطلاح گر امور مدرسه بود ، مطرح گردید . سپس در سال ۱۹۶۱ ، ژان ژاکوب که یک برنامه ریز شهری بود ، از این اصطلاح استفاده کرد .

به اعتقاد او ، برای یک شهر ، شبکه ها نقش سرمایه اجتماعی دارند . سپس این مفهوم در اقتصاد مورد استفاده قرار گرفت . ولی در واقع این جیمز کلمن و تحقیق او در زمینه مشارکت در امور مدرسه (در شهر شیکاگو) بود که سبب جلب توجه امروزی به این مفهوم شد .

سپس بوردیو و بعد در دهه ۱۹۹۰ ، پوتنام از این مفهوم برای مطالعه نهادهای دموکراتیک در ایتالیا استفاده کرد . پس می توان گفت که مفهوم سرمایه اجتماعی^۷ از دهه ۱۹۲۰ مطرح گردیده ولی در طی دو دهه اخیر بوده که به شدت مورد توجه قرار گرفته است .

---

^۶ - Hanifan
^۷ - Social capital

با توجه به اهمیتی که به مفهوم و کارکردهای سرمایه اجتماعی داده می‌شود تعاریف زیادی برای مفهوم سرمایه اجتماعی ارائه شده که سبب سردرگمی در مورد آن گردیده است. به علاوه از اصطلاحات و مفاهیم بسیار متعددی برای ارجاع و اشاره به سرمایه اجتماعی استفاده می‌شود، نظیر انرژی اجتماعی، روحیه اجتماع، پیوند های اجتماعی، فضیلت مدنی، شبکه های اجتماع، منابع اجتماعی، شبکه های رسمی و غیر رسمی و چسب اجتماعی.

مفهوم سازی های متعددی نیز بر اساس خاستگاه نظری محققان در مورد این مفهوم صورت گرفته است. قبل از سال ۱۹۸۱ تعداد مقالات و مجلات علمی که در فهرست کلمات کلیدی آن ها نام سرمایه اجتماعی وجود داشت، فقط حدود ۲۰ مقاله بود. بین سال های ۱۹۹۱ و ۱۹۹۵ این تعداد به ۱۰۹ مقاله رسید و بین سال های ۱۹۹۶ و ۱۹۹۹ این تعداد به ۱۰۰۳ مقاله افزایش یافت (بئوم، ۲۰۰۰).

علی رغم تعاریف و مباحث زیادی در رابطه با سرمایه اجتماعی و صرف نظر از تفاوت های ظریف موجود بین دیدگاه های مختلف در زمینه تعریف سرمایه اجتماعی، تعاریف مختلف دارای برخی ویژگی های مشترک هستند، نظیر:

۱- تمام تعاریف، قلمروهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را به یکدیگر پیوند زده و به طور ضمنی می پذیرند که روابط اجتماعی بر چگونگی عملکرد بازار و دولت تاثیر دارند.

۲- تمام تعاریف، بر روابط تاکید کرده و معتقدند که روابط پایدار و ثابت بین کنش گران، کارایی کنش های فردی و جمعی را بهبود می بخشد.

۳- تمام تعاریف فرض بر این دارند که می توان سرمایه اجتماعی را تقویت نمود و برای این هدف نیاز به امکانات و منابع بیرونی می باشد.

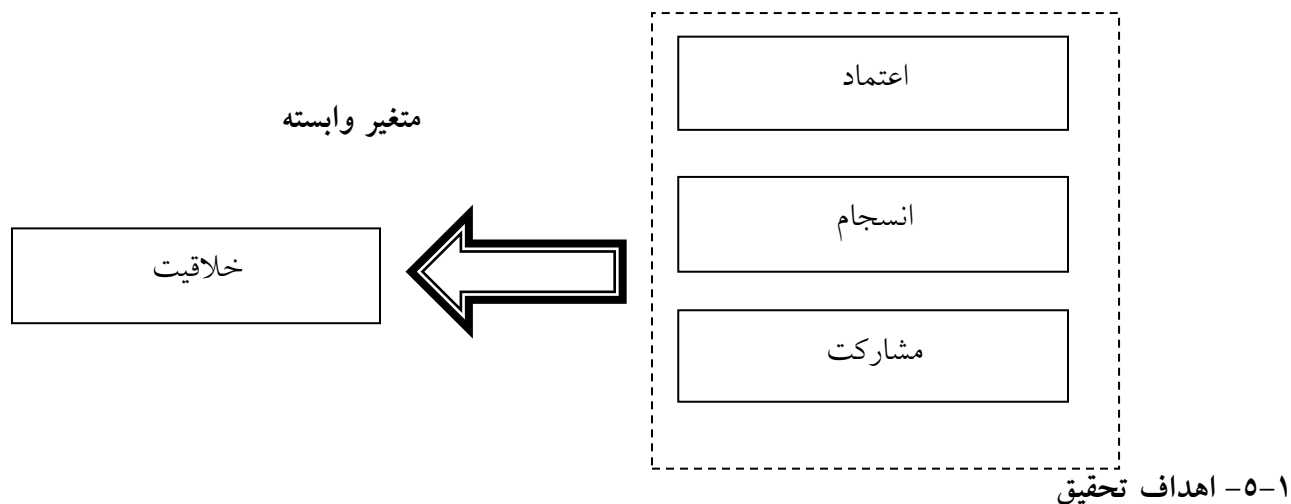
در زمینه تعریف سرمایه اجتماعی می توان به سه نفر به طور مشخص اشاره کرد: پوتنام از سنت فلسفه سیاسی، کلمن و بوردیو از سنت جامعه شناسی.

خلاصه این که، تشابه سرمایه اجتماعی با دیگر انواع سرمایه در این است که این سرمایه نیز نوعی موجودی انباشته شده است که مستلزم سرمایه گذاری است و از این سرمایه گذاری نیز منافع و عوایدی حاصل می شود. اما تفاوت

سرمایه اجتماعی با سایر انواع سرمایه ها در آن است که از سرمایه اجتماعی در نتیجه استفاده از آن نه تنها کاسته نمی شود بلکه بدان افزوده می شود. به علاوه ایجاد این نوع سرمایه و خلق آن نیز مستلزم وجود بیش از یک فرد است. حال با توجه به اینکه از سرمایه اجتماعی به عنوان سرمایه تمام نشدنی یاد شده، محققان و صاحب نظران ضمن مطالعات و نوشته های خود به اهمیت پرداختن به سرمایه اجتماعی تاکید کرده اند فلذا ضرورت انجام تحقیقات متعددی برای استفاده از سرمایه اجتماعی برای توسعه اقتصادی، مدیریتی بدیهی به نظر می رسد یکی از زمینه هایی که انجام پژوهش های متعددی در آن از اهمیت بالایی برخوردار می باشد موضوع پژوهش حاضر « بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با افزایش خلاقیت » می باشد تا از آن طریق موجبات خلاقیت کارکنان در سازمانها، شرکتها فراهم گردد.

۴-۱- مدل تحلیلی تحقیق

متغیر: سرمایه اجتماعی

۱-۵-۱- هدف کلی: هدف کلی تحقیق حاضر بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی با میزان خلاقیت در میان کارکنان شرکت مخابرات استان آذربایجان شرقی، سازمان جهاد کشاورزی، اداره آموزش و پرورش استان آ.ش، بانک های ملی، شرکت خصوصی پارس آنلاین و شرکت فنی مهندسی سراج صنعت تبریز می باشد که هدف یاد شده را می توان به اهداف اختصاری زیر تفکیک نمود.

۲-۵-۱- اهداف جزئی:

- بررسی و تعیین میزان تاثیر بعد اعتماد سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجانشرقی
- بررسی و تعیین میزان تاثیر بعد انسجام سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجانشرقی
- بررسی و تعیین میزان تاثیر بعد مشارکت سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجانشرقی.

۱-۶- فرضیه ها

۱-۶-۱- **فرضیه اصلی:** سرمایه اجتماعی بر افزایش خلاقیت در کارکنان سازمانهای دولتی و خصوصی استان آذربایجان شرقی موثر است.

۱-۶-۲- فرضیه های فرعی

- بعد اعتماد سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجانشرقی موثر است.
- بعد انسجام سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجانشرقی موثر است.
- بعد مشارکت سرمایه اجتماعی بر میزان خلاقیت کارکنان استان آذربایجانشرقی موثر است.

۱-۷- تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرها :

تعریف مفهومی سرمایه اجتماعی: کلمن در تعریف سرمایه اجتماعی از نقش و کارکرد آن کمک گرفته و تعریف کارکردی از سرمایه اجتماعی ارائه می دهد. به نظر او سرمایه اجتماعی شیئی واحد نیست، بلکه انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارد: اول همه آنها شامل جنبه‌ای از یک ساخت اجتماعی هستند، دوم کنش‌های معین افرادی که در درون یک ساختار قرار دارند را تسهیل می کنند. شکل معینی از سرمایه اجتماعی در تسهیل کنش معین ارزشمند بوده و ممکن است برای کنش‌های دیگر بی فایده یا کم فایده باشد. کلمن معتقد است که سرمایه اجتماعی نه در افراد و نه در ابزار فیزیکی تولید قرار دارد (کلمن، ۱۳۷۷: ۱۶۰).

اعتماد: اعتماد یعنی باور اینکه نتایج عمل مورد نظر یک فرد از نقطه نظر ما مناسب خواهد بود (میتزال، ۱۹۹۶).

خلاقیت: سالوندی (۱۹۸۲)^۱، خلاقیت را ایجاد اندیشه‌ها و ایده‌های نو، که سودمندی اجتماعی دارند تعریف می کند

---

^۱ (Salvendy, 1982: 12).

۸-۱- تعریف عملیاتی متغیرها :

- نحوه محاسبه مولفه‌های مورد استفاده در پژوهش :

در این پژوهش مقدار متغیر سرمایه اجتماعی عبارت است از نمره ای که از طریق پرسش نامه حاصل می‌شود. در پرسشنامه برای هر کدام از ابعاد سرمایه اجتماعی از دیدگاه رابرت پوتنام :

۱ - اعتماد

۲ - انسجام

۳ - مشارکت

چند سوال پیش بینی می‌شود. هر کدام از آزمودنی‌ها دیدگاههای خود را برای سوالات با زدن علامت مشخص می‌نمایند پس از جمع آوری پرسشنامه‌ها به گزینه‌های بسیار زیاد، زیاد، متوسط، کم، بسیار کم به ترتیب ارزش ۵، ۴، ۳، ۲، ۱ اختصاص داده می‌شود در مرحله بعدی ارزش گزینه‌های انتخاب شده توسط هر کدام از افراد با هم جمع جبری شده و یک عدد (متغیر فاصله‌ای) تحت عنوان متغیرهای ۱- اعتماد ۲- انسجام ۳- مشارکت حاصل می‌شود که از برآیند آنها سرمایه اجتماعی حاصل می‌شود.